

kmeta. Zato je v njegovih spisih te dobe toliko naukov, kako si gospodarsko opomoreš, kako vzdigneš kmetijo, in toliko zgodb o ljudeh, ki so si sami pomagali do bogastva z lastnim trudom, zato Trdina, kot sam pravi, tako »rad sliši razvitek in življenje kakega reveža, ki se je dvignil sam s svojo pridnostjo in razumnostjo do blagostanja« (ZD VIII, 160). Trdina je sicer z Breskvarjem v črtici Služba vred upal, da bodo marsikaterega reveža rešile iz nadlog fabrike, ali dolenjska železnica in od nje odvisne tovarne so bile tedaj še pesem prihodnosti. (Prim. ZD VIII, 160.) Zato je bil po njegovem mnenju obstoj dolenjskega kmeta in z njim obstoj slovenstva na Dolenjskem odvisen predvsem od osebne marljivosti, prizadevnosti in iznajdljivosti posameznika.

Konec prihodnjic

Joža Mahnič

PEREČI PROBLEMI SLOVSTVENEGA POUKA V VIŠJI

Če hočemo biti iskreni, si moramo priznati, da je slovstveni pouk po srednjih šolah še marsikje zelo primitiven, da ostaja na površini ob biografskih in bibliografskih podatkih ter šablonskem navajanju »vsebin«, da se izgublja v pretiranem historiziranju ali izzveneva v ceninem verbalizmu, zanemarja pa bistveno, namreč *ideološko in estetsko pogljobljeno* obravnavanje slovstvenega razvoja, osrednjih osebnosti in njihovih del. Če bi prisostvovali povprečni uri slovstvenega pouka, bi dobili ob koncu pogosto vtis, da smo se gibali med debli samih imen, naslovov in letnic, ne da bi začutili življenjski sok in utrip celotnega gozda — besedne umetnosti; zazdelo bi se nam dalje, kakor da so si pesniki in pisatelji po svojem življenju in delu kar preveč podobni in nekam slabokrvni, ne pa raznolike, samonikle ali celó enkratne, čeprav hkrati tudi časovno in družbeno pogojene osebnosti; poslušali bi v zvezi z njimi ponavljanje *šolsko obrabljenih*, osebno nepreverjenih in *intimno nedoživetih* formulacij, bili bi priče prepodrobnemu in suhoparnemu obravnavanju starejših dob in piscev ali, kot nasprotju tega, žongliranju z vsakdanjimi časnikarskimi frazami ob novejših slovstvenih pojavih. Interpretacija tekstov, na kateri bi pravzaprav ves naš slovstveni pouk moral sloneti, je še bolj klavrna in neredko obstoji iz monotonega, dolgočasnega branja ter suhoparne filološke razlage, kolikor nam zanjo sploh preostaja kaj časa. Docela razumljivo je, da s takšnim načinom dela med dijaki ne moremo vzbuditi posebnega zanimanja za svoj predmet, še manj pa trajno ljubezen do slovenskega slovstva in besedne umetnosti sploh, kar naj bi bil cilj in smisel našega prizadevanja.

Za takšno stanje slovstvenega pouka po srednjih šolah je iskati *krivdo izven nas in v nas samih*. Eden glavnih objektivnih vzrokov je ta, da Slovenci kljub dobremu desetletju življenja v mirni in urejeni državi še vedno nimamo kvalitetnih in standardnih učbenikov za svoj jezik in slovstvo. *Slovenska berila* (SB) za višje razrede srednjih šol so doživela že po nekaj izdaj, toda redka med njimi po izboru tekstov do

kraja ustrezajo, v njih idejno politični in oblikovno estetski vidik nista vedno v zdravem ravnovesju, zato mora predavatelj dobre tekste iz SB v izdatni meri dopolnjevati še s tistimi, ki jih sam prinaša v šolo. Nič manj boleča pomanjkljivost, kar se tiče učbenikov, pa je, da dijakom in profesorjem še do danes nismo mogli dati strokovno neoporečne in metodično uporabne *literarne zgodovine*; zato so predavatelji navezani na osebne zapiske ter šapirografirane in tiskane priročnike zelo različne vrednosti, so tako glede idejno-estetskega vrednotenja in metodične obravnave slovstvenega razvoja v glavnem prepuščeni sami sebi in hkrati tudi prisiljeni, da dijakom snov bolj ali manj narekujejo, kar pomeni izgubljanje dragocenega časa — tega bi sicer lahko bolj izdatno porabili za študij tekstov z razredom — in zavajanje dijakov k mehničnemu, pasivnemu sprejemanju. Med najboljčutnejše ovire pri delu spada tudi dejstvo, da so naši slavisti, zlasti na deželi, še vedno *preveč obremenjeni* s šolskim in izvenšolskim delom (opozarjam le na proslave, ki jih je iz leta v leto več in zato nujno zgubljaajo kvaliteto in smiselnost), z gmotnimi skrbmi za družine in iskanjem drugotnega zaslužka, da bi mogli nemoteno in poglobljeno opravljati temeljne naloge svojega poklica. Zato večina nima dovolj časa, da bi sproti spremljala domače in tuje knjižne novosti, revialno in gledališko življenje ter razvoj slavistične znanosti in tako dopolnjevala svoje znanje iz najnovejših virov, ampak ostaja po sili razmer navezana na fond znanja z univerze, ki pa ob šolski tlaki z leti tudi močno zvedeni in splahni. In če k tej časovno pogojeni *duhovni in strokovni papperizaciji* prištejemo še prav tako časovno pogojen precëj hladen odnos mladine, vsaj mestne in meščanske, do leposlovja in kulture, zlasti domače, nacionalne, smo, mislim, navedli vse glavne zunanje momente, ki otežujejo delo in hromé vnemo. Toda, da bo podoba na vse strani enako pravično osvetljena: vzroke za pomanjkljivosti pri delu je treba iskati tudi v nas samih! Nekateri po naravi *ležerni in konservativni* tovariši prihajajo v šolo nepripravljeni pogosto po lastni malomarnosti ali pa ženó trmasto svojo starokopitno metodo dalje, čeprav bi se ob vsakoletnih počitniških tečajih (Poljče, Ptuj) in poljudno strokovnem tisku (Jezik in slovstvo) lahko naučili že marsičesa novega in porabnega; drugim spet kljub najboljšemu prizadevanju ni dano, da bi s prikupnostjo svojega nastopa in s sugestivnostjo svoje osebnosti, zlasti pa z idejno pravilno, psihološko prodorno in estetsko prefinjeno razlago *pritegnili mladega človeka*, ki ga v našem času pač bolj privlačujejo tehnika, šport, film in jazz in se mu je prav zato pri slovstvenem pouku treba približati z drugačnimi sredstvi kot v časih pred vojno. Zdi se mi tudi, da slovstveni pouk vse *premalo ponazarjamo in poživljamo* z demonstriranjem pomembnih knjig in rokopisov, glavnih revij ter literarnih albumov; kraji, kjer so višje gimnazije, učiteljišča in srednje strokovne šole, imajo skoraj vsi tudi študijsko knjižnico, tako da je zadeva precëj izvedljiva. Bolj pogosto, zlasti pa bolj načrtno bo treba prirejati za dijake literarne ekskurzije in naše geslo naj bi bilo: Vsak študent naj ob strokovnem vodstvu obišče in spozna Velike Lašče, Vrbo, Vrhniko in Kotlje! Večini izmed nas bo ta minimalni program v sedanjih razmerah, ko nam niso na voljo ugodna prometna sredstva in zveze, včasih pa tudi ne ustrezni krediti, verjetno nekoliko teže izvesti.

Tudi Zavod za šolski in poučni film naj bi čimprej pripravil nekaj najbolj nujnih diafilmov s slovstveno tematiko, zaželeni pa bi bili tudi magnetofonski ali gramofonski posnetki umetniških recitacij in naših narečij.

Če torej hočemo, da bosta slovstveni pouk in vzgoja v višjih razredih srednjih šol potekala v redu in na sodobni ravni, moramo čimprej odstraniti vse naštete objektivne in subjektivne ovire, predvsem pa slavista razbremeniti številnih drugotnih in nepotrebnih »obveznosti« (kaj vse spada dandanes pod ta pojem, o tem bi lahko vsakdo med nami napisal obširen članek!) in mu nuditi možnost mirnega in zbranega študija in pripravljanja, poleg tega pa mu dati v roke dobre in stalne učbenike, zlasti SB in slovstveno zgodovino, tako da bo ob njih s celotnim razredom lahko delal sproščeno, neposredno in intenzivno. Na katere stvari pa naj pri slovstvenem pouku in vzgoji v višjih razredih posebno pazi, katere naj bi bile glavne smernice njegovega prizadevanja? Pravilen odgovor na to vprašanje dobimo, če se zamislimo v duševni ustroj mladega človeka ter upoštevamo izobrazbene in vzgojne cilje naše srednje šole.

1. Vsak dijak višješolec mora poznati *osnovno linijo našega slovstvenega razvoja*, pri čemer je treba novejšim, idejno in estetsko pomembnejšim obdobjem vsekakor posvečati več pažnje kot pa starejšim pred romantiko. Ker je novi učni načrt vskladil delo slavista in zgodovinarja, kar je s stališča medsebojnega notranjega dopolnjevanja sicer docela pravilno, je obravnava vsega novejšega slovstva od Prešerna preko Cankarja do Prežihla žal časovno utesnjena na bori dve leti, na sedmo in osmo. Slovstveno zgodovino moramo predavati tako, da absolventu višje gimnazije ali srednje strokovne šole niso prezentne samo posamezne osebnosti ali časovni izseki, ampak da obvlada celotni tok pojavov, in sicer v njihovi *organski vzročnosti, odbojnosti in povezanosti*. Jasno mu na primer mora biti, v kakšnem medsebojnem dialektičnem razmerju so si dobe srednjeveškega pismenstva in reformacijskega ali celó renesančnega slovstva, katoliškega baroka in razsvetljenstva Linhartovega kova, osebno izpovedne romantike in družbeno pripovednega realizma itd. Vsako dobo mora znati preprosto, a pravilno opredeliti s stališča njenih družbenih razmer, sočasne filozofije in estetike (stila), s stališča socialnega osvobajanja, narodnega osveščanja, splošno kulturnega napredka in rasti estetskih vrednot. Seveda mora biti profesor v oznakah vedno kar najbolj razumljiv in nazoren ter se varovati pretirane abstraktnosti in učenosti, ki dijakom ne imponira, če od nje nimajo nobene koristi.

2. V tvrnem in duhovnem ozračju posamezne dobe, ki smo ga sugestivno poustvarili pred razredom, morajo zaživeti njeni predstavniki, zlasti njene *poglavitne osebnosti, in sicer s svojo človeško in umetniško specifičnostjo*. Če bomo življenje določenega umetnika prikazali le v karakterno bistvenih potezah, nam bo verjetno uspelo osvetliti tudi njegovo enkratno umetnost. Biografska faktografija je važna in smiselna samo toliko, kolikor nam posreduje pesnikov (pisateljev) značaj, čustveno potenco in mišselno usmerjenost, odnose do ljudi in spopade z družbo, umetnostni nazor in način ustvarjanja. Zato bodo dijaki mimogrede ugotovili, da so besedni umetniki, ki jih družijo razne vnanje biografske podobnosti, kot osebnosti lahko zelo različni: Levstik in Stritar sta bila po rojstvu obadva Laščana, toda prvi je bil elementarno kmečka, drugi

pa salonsko uglajena narava; Gregorčiču in Aškercu je bil, vsaj nekaj časa, skupen duhovniški stan, ali prvi je bil čustveno trpnega, drugi pa miselno bojevitega značaja. Ko od obravnave življenja in značaja pridemo k oznaki umetnosti, se moramo spet varovati golih bibliografskih podatkov. Če navajamo zgolj naslove del z letnico pa morda še njih »vsebinsko«, to je zgodbo, kar navadno delamo, svojo nalogo kaj slabo opravljamo. Dijakom je treba razložiti tudi pisateljevo (pesnikovo) idejno-emocionalno razmerje do življenja in družbe ter njemu lastna oblikovno izrazna sredstva. Pri vsem tem pa jim je treba predočiti še *glavne faze umetnikovega razvoja*, od začetništva do zrelosti in viška ter morebitnega propadanja. Pri Cankarju n. pr. imamo najprej fazo tujih vplivov in idejnega iskanja ob naturalizmu, dekadenci in Nietzscheju, nato dunajsko dobo bojevite družbeno kritične umetnosti in končno rožniška leta umirjene dušeslovno izpovedne umetnosti. Posamezna obdobja pa spet obdelajmo, ne morda po striktni kronologiji, ampak po motivih in problemih, konkretno v Cankarjevi dunajski dobi pregledimo in označimo odnos umetnika do takratne družbe, motiv meščanskega rodoljubja in morale, problem vaških mogotcev in obubožanega ter izseljujočega se ljudstva, tematiko dunajskega predmestnega proletariata in končno pisateljevo kritiko in polemiko, ki sta prav v tej dobi najmočnejši. Zlasti pri tako velikem pisatelju, kakor je Cankar, se moramo v razredu pomuditi tudi ob vprašanih njegove ustvarjalne tehnike in stila, raztolmačiti vsaj njegovo svojevrstno razmerje do realizma in simbolizma ter lirsko muzikalni značaj njegovega sloga.

3. Vse to bomo težko storili in dosegli s samimi predavanji. Če hočemo nekoliko globlje prodreti v bistvo določene umetniške osebnosti, zlasti v njen idejni in estetski svet, in če želimo, da bodo dijaki dobili o njej kar najbolj plastično in trajno predstavo ter se nasploh naučili umevati in uživati besedne umetnine, je treba v razredu in *z razredom čimveč študirati tekste*. To bo, kakor sem že uvodoma omenil, do kraja mogoče šele takrat, ko se profesorju ne bo treba več po nepotrebem ukvarjati z narekovanjem predavanj in bosta on in dijak imela pri roki soliden literarnozgodovinski učbenik. Takrat šele bo slovenist slovstvenemu pouku, to je razlagi literarne zgodovine, lahko sproščen in vzradoščen pridružil še slovstveno vzgojo ter se z mladino vtapljal v intimno analizo besednih umetnin. Teksti bodo morali biti res premišljeno izbrani, vsebinsko zaokroženi in ne predolgi ter pomembni in značilni za posamezne osebnosti in stilna obdobja; za to bodo morala jamčiti SB, ki danes ustrezajo le v zelo skromni meri.

Tak pretehtano izbran tekst je treba najprej pravorečno pravilno, zlasti pa *emocijalno doživeto prebrati*; to mora storiti seveda profesor sam s tenkočutnim posluhom recitatorja umetnika: že s prvim branjem bo pričaral v razred skrivnosten fluid, v katerem mu bo posledj prav lahko delati. Nato mora dijakom razložiti neznane izraze, manj jasna mesta in stvarno ozadje, okoliščine nastanka ter čas in kraj dogajanja; kakor je z recitacijo ustvaril v razredu potrebno čustveno razpoloženje, tako s *komentarjem* postavi razumsko bazo za nadaljnjo analizo umetnine. Ta mora potekati ob neposrednem sodelovanju dijakov: v razgovoru z njimi ugotovimo zunanjo zgodbo, nato značaje junakov, njih nagibe in hotenja,

njihov čustveni in idejni svet, tako se dokopljemo do *notranjega stržena* umetnine in avtorja, ko se nam hkrati nudi priložnost za vzgojo dijakov, in sicer naravno, neprisiljeno vzgojo, ki edina more pri mladem človeku roditi uspeh. V Prešernovem Slovesu od mladosti in njegovi Glosi razberemo n. pr. pesnikovo domotožje po mladosti, obsodbo tedanje družbe in poveličanje umetniškega poklica, v Sonetih nesreče občutimo strahotno pezo pesnikovega trpljenja, ki je iskalo sprostitev v smrti, v arhitektonsko mojstrskem Sonetnem vencu srčno pristnost njegove človeške in domovinske ljubezni, v Uvodu h Krstu njegovo pogumno svobodoljubnost in v Krstu dokončno odpoved osebni sreči. Ves Prešernov čustveni in miselni svet, njegove filozofske in socialne nazore ter značilnosti erotičnega čustvovanja spoznamo ob vsestranski in prodorni analizi že iz njegovih umetnin. In končno nas čaka še ena hvaležna naloga, čeprav se ji mnogi previdno izmikajo ali se je zelo nespretno lotevajo: ugotovimo še posebnosti avtorjevega besednega zaklada, sloga in ritma, ustvarjalne tehnike in kompozicije. Vse te *oblikovno izrazne* prvine moramo pojmovati seveda le kot funkcijo tematike in ideje v določeni umetnini in kot organski derivat celotne avtorjeve osebnosti, ne pa kot avtonomno vrednoto v formalističnem smislu. Pri interpretaciji tekstov torej poleg zdravega življenjskega in naprednega družbenega nazora vzgajamo in brusimo v mladini tudi čut za resnično lepoto, da zna ločevati umetnino od mode in plaže.

Zdi se mi, da je poleg idejno poglobljenega prikazovanja literarnozgodovinskega razvoja takšna vsestranska, tematična, idejna in formalna interpretacija izbranih umetnin z dijaki sedaj in v prihodnje naša pogloblitna naloga. Le preko nje bodo dobili dovolj plastično predstavo o posameznih pesnikih in pisateljih, smisel za umevanje in občutenje besednih umetnin ter trajno žejo po plemeniti in lepi knjigi. Poleg tega bomo morali bolj kot dč sedaj slovstveni pouk, kakor sem že uvodoma omenil, poživiti z *vsemi dosegljivimi sodobnimi ponazorili*: z demonstriranjem pomembnih rokopisov, knjig in revij v originalih ali faksimilih, z episkopskim projiciranjem fotografij iz literarnih albumov, s prikazovanjem diafilmov o življenju in delu pomembnih ustvarjalcev, z dobro pripravljenimi in iz leta v leto načrtno razporejenimi literarnimi ekskurzijami in drugim. (Mimogrede: Ali ne bi kazalo ponatisniti, seveda v primerno razširjeni obliki, Albuma slovenskih književnikov in morda tudi Prešernovega albuma?)

Tudi *šolske naloge* so nam lahko imenitno sredstvo slovstvene in splošne vzgoje, če premišljeno izberemo naslove zanje in če tudi popravo z razredom opravimo tako, kakor je treba. Zgoščen portret kake literarne osebnosti, oznaka specifičnih potez njegove umetnosti ali komponent slovstvene dobe, primerjava dveh slovstvenih sodobnikov (žensko čustvenega in nemirnega Murna z moško miselnim in ustaljenim Kettejem itd.), oznaka karakterno pomembnih likov ali idejne problematike v šoli predelanega ali doma prebranega dela (duševne podobe Kalanov, zlasti mrkega starega Polikarpa iz Visoške kronike; trdoživ boj bajtarskih Dihurjev z zemljo v Prežihovi noveli); takšne in podobne teme so lahko izvrstna preskušnja *dijakove intelligence in samostojnosti*, hkrati pa tudi njegovih pogledov na življenje in družbo; nikakor pa ne bi smeli

v višjih razredih dajati t \acute{e} m, ki so zgolj slepa obnova predavanj, ker ob njih dijaki ne morejo razviti aktivnih sposobnosti, ampak le pasivno pridnost. Tudi pri vsakdanjem spraševanju moramo paziti na isto: izogibljimo se stereotipnim in splošnim vprašanjem, bodimo vedno problemski in iznajdljivi ter vsak \acute{c} as terjajmo miselnega sodelovanja od vsega razreda!

In kon \acute{c} no bi bilo treba v okviru slovstvenovzgojnih prizadevanj kar najresneje misliti na *obnovo seminarjev*, ki so bili odpravljeni zaradi prenatrpanega predmetnika, da bi razbremenili mladino, a smo z njih odpravo trpeli hudo škodo. Samo z obnovljenimi seminarji bo slavist spet mogel priti do potrebnega \acute{c} asa, da bo skupno z dijaki razpravljajl o *teko \acute{c} ih in pere \acute{c} ih kulturnih vprašanjih*, o doma \acute{c} ih in tujih knjižnih novostih, o gledaliških premierah in zadnjih filmih. Prav to pa so stvari, ki sodobno mladino zanimajo mnogo bolj kot obvezna šolska snov, zlasti starejša slovstvena obdobja. Prepri \acute{c} an sem, da bi prav z obnovljenimi seminarji, ki jih ponekod za silo nadomeš \acute{c} ajo dijaški literarni krožki, pri mladini najprej vzbudili ve \acute{c} je ali cel \acute{o} splošno zanimanje za slovstvena in estetska vprašanja. Seminarje bo treba za vsako ceno obnoviti tudi zategadelj, da bodo imeli dijaki v njih spet priložnost, vaditi se v samostojnih in ugajenih govornih nastopih, kar bo za njihovo poznejše javno delovanje v druženem življenju zelo koristno.

Med srednješolskimi predmeti zavzemata slovstveni pouk in vzgoja edinstveno mesto, saj sta hkrati *najbolj humanisti \acute{c} en in nacionalen predmet*. Ukvarjata se s slovstvenim in kulturnim razvojem naših narodov, tolma \acute{c} ita mladim rodovom pomembnejše osebnosti in njih umetnine, jim tako širita obzorje, hkrati pa jih vsestransko vzgajata. Noben drug predmet ne nudi tolikšnih možnosti za vzgojo pristne in dejavne \acute{c} love \acute{c} nosti, ljubezni do domovine ter \acute{c} uta za lepoto kakor ravno na \acute{s} . V današnji dobi bleš \acute{c} e \acute{c} e zunanje civilizacije, ko je notranja kultura srca zelo redka in malo cenjena vrednota, \acute{c} aka zato slaviste vzgojitelje posebno velika reformatorska naloga. Naša skrb pa ne sme zajemati zgolj gimnazijo, ampak *tudi raznovrstne strokovne šole*, kjer je mladina še nepri- merno bolj izpostavljena nevarnosti brezdušne mehanizacije našega \acute{c} asa, ki mu je življenjski idol vse pogosteje — eleganten avtomobil. Zato bi moral na \acute{s} predmet, ki sedaj zavzema po strokovnih šolah nevažno perifer- no mesto, tudi tam prevzeti vlogo duhovnega vodnika mladega rodu in bi se mu kot takemu moralo odmeriti tudi ve \acute{c} je število tedenskih ur. Slovstvena in splošno umetnostna, torej tudi likovna in glasbena vzgoja naj bi tako postala etično žariš \acute{c} e vseh naših srednjih šol; njeno potreb- nost uvideva in priznava tudi uradni predlog za šolsko reformo, ki pa bi jo bil moral uvrstiti *v obvezni, ne pa izbirni del pouka*. Estetska vzgoja namre \acute{c} ne more in ne sme biti namenjena samo tistim sorazmerno redkim med gimnazijci, ki imajo že sami po sebi in iz doma \acute{c} ega okolja prirojen \acute{c} ut za umetnostne in kulturne vrednote, ampak prav vsem izobražencem, ne glede na njihovo poklicno usmerjenost. Torej tudi teh- nikom raznih panog, komercialistom in zdravstvenim delavcem, \acute{c} e jih no \acute{c} emo prepustiti duhovni plitvosti, sebi \acute{c} nosti in posurovelosti \acute{c} asa, ki je v vsakdanji praksi pogosto zelo dale \acute{c} od *kulture, humanizma in so- cializma*, ki morajo ostati naši vzori in cilji.